

IBDIS

We know

books

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Moret, Alexandre Misteriile egiptene - Zei, regi, simboluri
și ritualuri / Alexandre Moret; trad.: Mariana Buruiană; ed.: Aurelian

Scrima - Ed. a 3-a - București: Herald, 2022

Index

ISBN 978-973-111-991-5

I. Buruiană, Mariana (trad.)

II. Scrima, Aurelian (ed.)

2

Pentru noutăți și comenzi:

www.edituraherald.ro

office@edituraherald.ro

Tel: 021.319.40.60, 021.319.40.61

Fax: 021.319.40.59, 021.319.40.60

Mob: 0744.888.388, 0771.664.320

ALEXANDRE MORET

Mistères Égyptiens

©Max Leclerc/H. Bourrelier

Librairie Armand Colin

Paris, 1927

ALEXANDRE MORET

Profesor de egiptologie la College de France

Director al Departamentului de Studiu al Religiilor Egiptului

la École Pratique des Hautes Études

Director onorific al Muzeului de Artă Asiatică - Guimet, din Paris

MISTERIILE EGIPTENE

Zei, regi, simboluri și ritualuri

Traducerea textelor și îngrijirea ediției:

MARIANA BURUIANĂ

EDITURA HERALD
București

Cuprins

Cuvânt-înainte	5
Repere cronologice	7
CAPITOLUL I	
Misteriile egiptene	9
CAPITOLUL II	
Misterul Verbului Creator	83
CAPITOLUL III	
Regalitatea în Egiptul Antic: Faraon și Totem	111
CAPITOLUL IV	
Este „Ka”-ul egiptenilor un totem străvechi?	151
CAPITOLUL V	
Regii Carnavalului	167
CAPITOLUL VI	
Sanctuarele Vechiului Regat	203
ANEXE	
ANEXA A – Legenda lui Osiris	233
ANEXA B – Bibliografie selectivă	241
ANEXA C – Index	245
ANEXA D – Lista ilustrațiilor și a planșelor din carte	249

CAPITOLUL I

Misteriile egiptene

În afară de riturile obișnuite de adorare a zeilor, în templele din Egipt se desfășurau și ceremonii cu un caracter special, a căror semnificație era cunoscută doar de o elită de preoți și de participanți, ceremonii care se celebrau în clădiri mai retrase, la date prestabilite sau la alte ore decât cele destinate cultului obișnuit. Grecii numeau aceste ceremonii „Misterii”; cuvântul există și în limbajul egiptean: *seshtau*, „misterii” și *akhu*, termen care are sensul vag de „lucruri sacre, glorioase, folositoare”. Atunci când erau săvârșite pentru venerarea unui zeu sau în beneficiul unui om, aceste rituri puteau să transfereze orice om în ființă sacră, *akhu*, ele „făceau ca lucrurile să devină sacre”, *sakhu*¹, de unde se naște și celebrarea a ceea ce vom numi, după greci, „Misteriile egiptene”.

Cum ar putea fi descrise aceste Misterii? Sunt rituri în care se împleteau cuvinte și gesturi, lucruri spuse și mimate,

¹ Aceasta este formula funerară de pe stelele dinastiei a VI-a: „Fie ca el să fie închinat zeilor de către preot și de către *Ut*”. [Stelele erau, în Antichitate, mici monumente comemorative, funerare, în formă de stâlp sau pilastru, dintr-o singură bucată de piatră, cu diverse sculpturi ornamentale și inscripții. (*N. red.*)]

acțiunea lor completându-se reciproc. Iamblichos, care a scris un tratat despre *Misteriile egiptenilor*, spune:

„Unele dintre lucrurile care se săvârșesc în timpul ritualului au o semnificație misterioasă, imposibil de redat în cuvinte; unele reprezintă (prin alegorie) imagini [ale altor lucruri], întocmai cum natura exprimă în forme vizibile înțeleșuri ascunse”.

Astfel Misteriile sunt acte simbolice, cu un sens mai profund, iar acțiunea lor e mai eficace decât rugăciunile recitate sau dogmele formulate:

„Cunoașterea sau inteligența divinului nu este suficientă pentru a-i uni pe credincioși cu Dumnezeu: într-altfel vor realiza filozofii, prin deducțiile lor, unirea cu zeii [...] Doar execuția perfectă, superioară inteligenței, a unor acte inefabile și forța inexplicabilă a simbolurilor - acestea sunt cele care vor duce la cunoașterea lucrurilor divine.”¹

Altfel spus, anumite acțiuni puse în scenă, anumite alegorii sau imagini simbolice vor acționa, în virtutea unei magii *simpatetice*², mai eficient decât orice rugăciune, vor fi mai utile cunoașterii decât orice dogmă. Nu există nicio îndoială că în Egipt, în timpul epocii faraonice, astfel de ceremonii cu sens simbolic erau un lucru obișnuit.

¹ Iamblichos, *De Mysteriis Aegyptiorum*, I. 11.

² Magic simpatetică, magie primitivă, având ca principiu guvernator ideea că similarul produce similar și că toate lucrurile sunt conectate. Conceptul de *sympathetic magic* îi este atribuit lui Sir James Frazer, autorul cărții *Creanga de aur*, Ed. Minerva, București, 1980. (N.red.)

Herodot afirmă că a fost martor¹ la astfel de ceremonii:

„La Saïs se află mormântul celui pe care mă sfiesc să-L numesc [...] Pe malul lacului [de lângă templu] egiptenii pun în scenă, în cursul nopții, pătimirile îndurate de El (τά δειχόμενα τῶν παθόντων αὐτοῦ): ei le numesc Misterii τὰ χαλεῦσι μυστήρια. În privința acestor Misterii, care toate, fără excepție, îmi sunt cunoscute, gura mea păstrează o tăcere religioasă”.

Prin urmare, misterii cunoscute de Herodot erau rituri puse în scenă și jucate, iar semnificația lor era simbolică și nu putea fi revelată în cuvinte decât inițiaților. Oare nu folosim și noi cu același sens cuvântul *mister* pentru a desemna atât „dramele mistice”² care se reprezentau în biserici în Evul Mediu, cât și dogmele ce depășesc inteligența noastră?

Plutarh, la rândul său, ne informează că unele Misterii au fost inventate de Isis în onoarea lui Osiris:

„Isis [...] nu a vrut ca luptele și nenorocirile prin care a trecut să fie șterse și, astfel, multe dintre fapte ale pline de curaj și de înțelepciune să fie acoperite de tăcere și uitare. Astfel că, a instituit Misterii (τελεταί), ceremonii sacre care se doreau a fi imagini, reprezentări și puneri în scenă ale chinurilor pe

¹ În lucrarea *Hérodote et la religion de l'Égypte*, Sourdille consideră, în mod eronat, că ceea ce Herodot numește *Misterii* reprezintă un simplu import cultural din ținuturile Greciei în Egipt.

² *Drama liturgică* este un act cultural specific Evului Mediu, considerat atât practică religioasă, cât și socială: Nașterea, Moartea și Învierea lui Hristos, dar și faptele Apostolilor au devenit spectacole care se desfășurau în biserici, având caracterul de *exemplum*, reiterând modele de comportament creștin, de fapte și de trăire a virtuților în momentul prezent. Vezi Ioan Cristescu, „Dramaturgia religioasă românească. De la misterele medievale europene la realizări românești”. (N.red.)

care ea le-a îndurat (εἰχόνας καὶ ὑπονοίας καὶ μμημῶν τῶν τότε παθημάτων). Prin ele Isis a dorit, în același timp, să ofere o cale puternică de împăcare, prin credință, pentru toți cei care se vor confrunta cu astfel de întâmplări nefericite.¹

Astfel, după supsele lui Herodot și Plutarh, cele mai importante Misterii egiptene se refereau la pătimirea lui Osiris². Într-adevăr, pentru momentele critice din legenda lui Osiris – moartea, înhumarea, reînvierea zeului – aveau loc festivități grandioase, cu caracter teatral. Pentru organizarea lor era nevoie de un număr mare de figuranți și de o amplă punere în scenă; reprezentațiile festive se desfășurau o parte în aer liber, înaintea marelui public, altele în interiorul templelor, și uneori în edificii speciale, numite „capelele lui Osiris”.

Vom da exemple legate de aceste două categorii de Misterii – unele reprezentate în public, altele cu adevărat secrete.

*

* *

Până acum nu s-a descoperit niciun monument care să ofere o reprezentare directă, o punere în scenă a morții lui Osiris: totuși aceasta apare sub formă de alegorie în desfășurarea unei sărbători a vegetației sau ca sărbătoare a secerișului³, ce avea loc în prima zi a lunii Pachons (fig. 1).

¹ Vezi Plutarh, *Despre Isis și Osiris*, 27, trad. rom. Maria Genescu, Ed. Herald, București, 2019. (N.tr.)

² Alexandre Moret, *Rois et Dieux d'Égypte*, 1911.

³ Sărbătoarea este ilustrată în Ramesseum (templul funerar al lui Ramses II) și în Medinet-Habu (templul funerar al lui Ramses III.). Cf. Wilkinson, *Manners and Customs*, III, pl. LX Daressy, *Notice de Medinet-Habou*. p. 121 și Lefebure, *Sphinx*, VIII, p. 11. Pentru numele sărbătorii, vezi *Piramida lui Teti*, 1, 289.

Regele amintea simbolic de moartea lui Osiris, zeul vegetației¹, tăind cu secera un snop de grâu și jertfind un taur alb, consacrat lui Min, zeul puterii fecundatoare. Acest taur divin este una dintre formele simbolice sub care apare Osiris²; moartea sa și tăierea spicelor sunt evident asociate cu ritualurile agrare practicate de atât de multe popoare³.

Fig. 1 Sărbătoarea Secerișului.

Ramses III taie snopul și sacrifică taurul alb.

(Wilkinson, *Manners and Customs*, III, planșa LX)

După seceriș, mai exact pe data de 22 a lunii Thot, se pune în scenă un altfel de Mister, cel al îngropării lui Osiris. Am aflat despre acest Mister dintr-o inscripție care datează din

¹ Despre această interpretare, a se vedea A. Moret, *Rois et Dieux d'Égypte*.

² Osiris este „marea victimă”, taurul sacrificat. Pentru grâu, a se vedea Lacau, *Textes religieux, Recueil*, XXXI, p. 20; pe un sarcofag din timpul Regatului Mijlociu, un mort spune: „Eu sunt Osiris [...] eu sunt Neper (zeul grâului) tăiat.”

³ Vezi textele adunate de J. Frazer în *Le Rameau d'or*, II, pe care le citez la capitolul *Regii Carnavalului*.

perioada dinastiei a XII-a, de pe stela preotului Igernefert¹. În vremea regelui Senusret III, Igernefert a primit poruncă să pregătească sărbătoarea lui Osiris în templul din Abydos, orașul sfânt al zeului morților. Acest Mister se numea sărbătoarea lui *pert aut*, „marea ieșire” sau „marea procesiune de înmormântare”²; era pus în scenă chiar de familia zeului, de Isis, Nephthys, Thot, Anubis și Horus. Igernefert își asuma rolul principal, pe cel al lui Horus, fiul lui Osiris; el însuși pregătea accesoriile maiestruoase, printre care se remarcă o barcă ce avea să fie purtată pe umeri, cu o încăpere specială care se acoperea cu capac, realizată din lemn de sicomor și acacia, încrustată cu aur, argint și lapislazuli. În interiorul bărcii se puneă o statuie din lemn reprezentându-l pe Osiris: Igernefert se îngrijea personal să împodobească corpul lui Osiris cu amulete din lapislazuli, malachit, electrum; îl înveșmânta pe zeu și îl împodobeă cu coroanele și cu sceptrele sale, acesta fiind înfățișat în postura de „Păstrător al Misterului”, *hery seshta*³. Igernefert, în schimb, prelua rolul de „sacrificator” și de „slujitor”⁴.

Cât despre ceremonie în sine, iată cum o descrie inscripția:

¹ Stela nr. 1204, din Berlin; cf. H. Schaefer, *Die Osirismysterien in Abydos*, 1904. Textele similare sunt citate aici.

² *Marele deliu, μέγα πένθος* (decret de la Canope, 1. 7).

³ Conform celor menționate în *Ritualul Îmbălsămării* (Maspero, *Papyrus du Louvre*, p. 530), Anubis este cel care îndeplinea rolul de „păstrător al Misterului”, *Anpu hery seshta*, mai puțin în cazul funeraliilor lui Osiris. [În manuscrisul original din 1927 titlul era grafiat *herj seshta*. În urma consultării mai multor surse, redactorul prezentei ediții a hotărât să grafieze *hery seshta* titlul de *păstrător al misterului* sau *responsabil de ceremonie* oferit preoților. – n. red.]

⁴ Schaefer, p. 16-18.

Se formează o procesiune, căci a fost ucis Osiris și corpul său urmează să fie aruncat în apa fluviului. Apoi barca e condusă spre locul numit *Nadit*, unde cadavrul lui Osiris urmează să fie înmormântat (fie că localitatea a existat sau nu în vecinătatea orașului Abydos, aici se presupune că avea loc acțiunea dramatică)¹. Anubis, zeul cu cap de câine, caută cadavrul și îl găsește; dar, când să fie pus în barcă, începe o luptă între partizanii lui Osiris și cei ai lui Seth; osirienii ies victorioși și își zdrobesc adversarii².

Cortegiul funerar înconjoară corpul fără suflare al zeului; procesiunea îl însoțește pe Osiris până la barca pregătită și adusă de Igernefert. Barca este pusă pe apă și Thot o conduce spre mormântul zeului, la Repeqer.

În acest timp, Horus continuă lupta împotriva dușmanilor lui Osiris, pe râul din Nadit; după o luptă crâncenă, iese victorios.

Și la Repeqer, Horus confirmă triumful lui Osiris. O statuie îmbrăcată și împodobită înlocuiește imaginea cadaverică a zeului. Triumfătoare, în uralele vesele ale tuturor locuitorilor din Est și Vest, barca revine la Abydos; zeul se întoarce în templul său și e așezat pe tron, în mijlocul curții sale divine.

Reprezentarea Pătimirii și Morții lui Osiris era urmată, cel mai probabil, de Învierea zeului. Deși în marea Procesiune

¹ În realitate, *Nadit* pare a fi o localitate din Egipt de Jos. Cel puțin un text, datat de Sabacon, dar redactat sub dinastia a XVIII-a (J. Breasted, *Aegyptische Zeit-schrift*, XXXIX, p. 43), afirmă că trupul neînsufletit al lui Osiris era scufundat în Nil, undeva în regiunea Egiptului de Jos.

² „Am rânduit ieșirea lui Upuatu [sau Apuatu, lit. *cel ce deschide calea*] atunci când a plecat să-și răzbune tatăl; i-am biruit pe vrăjmașii bărcii *Neshebt* și i-am pus pe fugă pe dușmanii lui Osiris.”

și în Sărbătoarea Secerișului nu apare acest ritual care avea să provoace învierea lui Osiris, el este totuși punctul nodal al dramei sacre. Fără îndoială că acest act, considerat secret, nu se punea în scenă în văzul publicului. De asemenea, el nu este revelat de nicio inscripție și nu apare în nicio reprezentare. Se poate presupune că oamenii erau satisfăcuți de deznodământul dramei: fiindcă Osiris ajungea triumfător în templul său, era evident că el îl învinsese pe Seth și că se ridicase din moarte. La Medine-Habu se proclama urcarea pe tron a lui Horus, fiul lui Isis și al lui Osiris: Adică Osiris învia sub forma fiului său¹. Tot așa, Osiris nu murea odată cu grâul secerat: același zeu al vegetației urma să renască primăvara, odată cu grâul cel nou².

Totuși, existau anumite momente când marele public asista la triumful lui Osiris, care era simbolizat de ceremonii mai puțin secrete, așa cum erau, de pildă, *ridicarea (stâlpului) Ded* și sărbătoarea *Sed* închinată lui Osiris.

Prima dintre aceste ceremonii este reprezentată într-un mormânt teban din vremea regelui Amenophis III (dinastia a XVIII-a). Principalul zeu din orașul Busiris este ilustrat deseori idolatrizând un stâlp cu patru capiteluri care, cel mai probabil, reprezintă patru coloane, văzute una în spatele celeilalte, ilustrate astfel după regulile perspectivei egiptene sau poate fi un trunchi de copac desfrunzit, care a devenit prin stilizare . Stâlpul este adesea ridicat de un cap încoronat, ajutat de multe perechi de ochi și brațe, de slujitori care țin sceptrele canonice (fig. 2). Când stâlpul era culcat la pământ,

¹ A. Moret, *Du caractere religieux...* p. 105.

² Vezi *Regii Carnavalului*, mai jos.

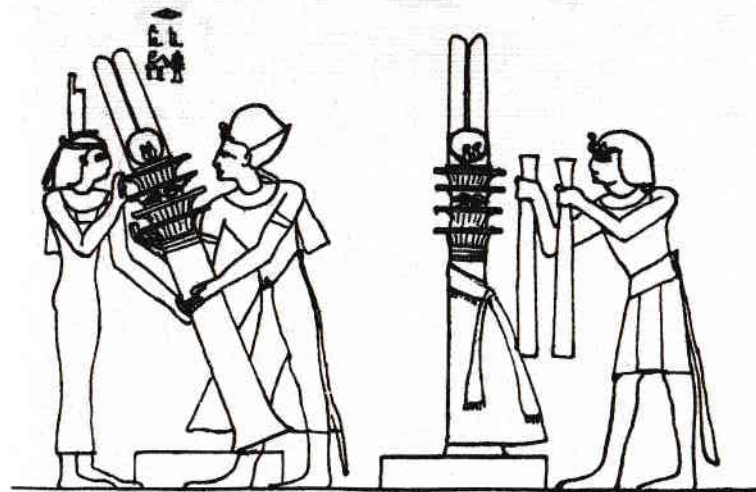

Fig. 2 Seti I îl ridică pe Osiris-Ded și îl înveșmăntează
(J. Capart, *Templul lui Seti I de la Abydos*, planșa XXIX)

simboliza faptul că Osiris zăcea mort; când era ridicat și pus în poziție verticală, simboliza învierea zeului.

De asemenea, în timpul acestei sărbători în care *Ded* este înălțat (*sâhâ Ded*), îl vedem pe regele însuși trăgând de funii pentru a ridica și a pune în poziție idolul, făcând asta alături de regină și de slujitorii regali, în prezența întregii curți. Legende atestă că acest stâlp nu este altceva decât zeul mort *Sokaris-Osiris*, ale cărui funeralii avuseseră loc cu doar câteva zile înainte. În Fig. 3, sub registrul ocupat de preoți și de rege, locuitorii din Pe și Dep dansează, gesticulează, se luptă și își dau pumni: este ilustrată aici populația din Buto, Vechiul Regat al lui Osiris¹. Să ne amintim cum descrie Herodot aceste lupte ceremoniale:

¹ *Rois et Dieux d'Égypte*, p. 84.

Fig. 3 Celebrarea înălțării „Ded”-ului, în dimineața sărbătorii Sed (Brugsch, *Thesaurus*, p.1190)

„La Busiris, cu ocazia sărbătorii închinată lui Isis, după săvârșirea sacrificiului, poți să vezi cum, în număr impresionant de mare, toți bărbații și toate femeile se iau la bătaie.”¹

Iată-ne, deci, în prezența jocului scenic ce ilustrează un Mister. Cei care se luptă sunt partizanii lui Osiris și cei ai lui Seth, veniți acolo pentru a-l susține fiecare pe zeul său. Câteva texte care s-au păstrat din acele vremuri descriu gesturile personajelor. Unul strigă: „L-am prins pe Horus”; un altul: „Ține-l bine!”, un altul: „Lovește!” În sfârșit, patru turme de vaci și catări înconjurau de patru ori zidul orașului; ce altceva

¹ II, 61; cf. II, 132.

ar fi putut să reprezinte decât animalele lui Osiris și ale lui Seth, care se opuneau unele altora?

E posibil ca sărbătoarea să se fi terminat cu sacrificarea catârilor, cum este ritualul și în alte sărbători analoge. Astfel, un oraș întreg se mobiliza, animale și oameni se agitău pentru a pune în scenă mitul lui Osiris¹.

Triumful lui Osiris se celebra public și în timpul sărbătorii *Sed*, ocazie cu care, într-un naos cu două jilțuri, se așeza o dublă efigie a lui Osiris purtând veșmântul regelui Egiptului de Sus și de Jos. Dinaintea zeului flutura, înfiptă într-o sulită, pielea unui animal monstruos, special sacrificat (fig. 4). Este vorba de nebrida sau pielea care servește drept veșmânt *ut* zeului Anubis, numit din această cauză *Im-ut* „cel care este în Ut”; Anubis se îmbracă cu această piele pentru săvârșirea unor rituri pe care le voi explica mai târziu. El, împreună cu un preot înfășurat într-o piele de panteră, *Iun-mutef*, execută în fața zeului triumfător rituri pe care regii Egiptului le imitau cu

¹ Brugsch, *Thesaurus inscriptionum aegyptiacum*, p. 1190-83. Ad. Erman, *La religion égyptienne*, p. 75. A. Moret, *Sarcophages de l'époque bubastite à l'époque saïte*, pl. IV (Cairo, 41001 bis).

² Sensul original al lui *ut* este, cel mai probabil, cel de „piele”, și, poate, de „vulvă” (Parthey, *Vocabularium cooptico-latinum*, S. V., p. 124); de asemenea, pielea este uneori reprezentată de ou. Prin extensie, *ut* semnifică obiectele necesare îmbalsămării, fășiile, benzile de material cu care erau legate mumii (cf. Brugsch, *W. S.*, p. 352; *Sinoubit*, 1. 121, Maspero, *Contes populaires*, ed. a IV-a, p. 91). Preotul lui Anubis, care performa riturile *pielii lui Anubis* pentru defuncți sau în cinstea zeului, era cel care îi „îmbrăca” pe aceștia; el se numea pe sine însuși *ut*, „Anubis, cel care înveșmântează” (*Piramida lui Teti*, 1. 1690). Cf. Lacau, *Textes religieux (Recueil, XXX)*, p. 70): „Horus te purifică, *Ut* te îmbracă”; altă variantă: „Anubis te-a închinat zeilor înveșmântându-te cu pielea sa *ut*”. *Ut* apare din timpuri preistorice; cf. Petrie, *Royal Tombs*, II, pl. 12.

Fig. 4 Nebrida în fața lui Osiris

oazia enigmaticelor jubilee cunoscute sub numele de *sărbători Sed*. Vom vorbi și despre ele mai încolo. În sfârșit, înălțarea a două obeliscuri atestă, printr-un simbolism comparabil cu cel al înălțării și reasezării *Ded*-ului în poziție verticală, statornicia zeului învingător.¹ Această sărbătoare, foarte ceremonioasă, comemora în fața întregului popor triumful Ființei Bune.

Pe toată durata acestor dramatizări, puse în scenă cu sprijinul celor din popor, se intercalau și anumite ceremonii „secrete”, Misteriile. Tot ceea ce se celebra sub cerul liber și în public nu era decât un mijloc de popularizare a peripețiilor din viața lui Osiris: pătımirea, moartea și triumful său. În privința riturilor care asigurau în mod infailibil învierea zeului, acestea nu se celebrău decât în interiorul sanctuarului, în locuri foarte

¹ Începând cu perioada Noului Regat, sărbătoarea *Sed* a lui Osiris este deseori reprezentată pe sarcofage. Cf. tablourile reproduse de G. Möller (*Aegyptische Zeitschrift*, XXXIX, pl. IV și V; A. Moret, *Du caractère religieux de la royauté pharaonique*, p. 271, și Chassinat, *Sarcophages de Deir-el-Bahari*, 1, pl. V.

retrase, prin grija unor preoți speciali și a câtorva laici, inițiați și instruiți în lucrurile divine. Că exista în cult o parte „secretă” și „rezervată inițiaților” este un lucru neîndoielnic. Încă din vremea Vechiului Regat ni se vorbește de „rituri sacre, celebrate potrivit acestei cărți tainice a artei oficianțului”¹. Cei care o cunoșteau se numeau *hery seshta*, „păstrători ai secretului sau ai Misterului”, după exemplul zeului Anubis, inventatorul riturilor mumificării și învierii, care era prin excelență „păstrătorul Misterului”².

Fiecare zeu, fiecare cult, avea „Misterul” lui, iar preoții care aveau menirea să-l officieze erau singurii posesori ai acestui „Mister al zeului”, ai acestui „Mister al cuvintelor divine”. În particular, Misteriile funeraliilor erau numite „treburile de la Abydos”³.

Tradiția este atât de clară în ceea ce privește acest subiect încât Iamblichos, în cartea sa *Misteriile* (VI, 5 și 7), menționează în termeni analogi „lucrurile tainice de la Abydos”, τὰ ἀπόρρητα, τὰ χροῦπτα ἐν Ἀβύδῳ.

¹ J. Capart, *Une rue de tombeaux à Saqqarah*, pl. XXII (a VI–a dinastie); aceleași expresii apar la Mariette, *Mastabas*, p. 195; Lepsius, *Denkm.*, II, 72; *Mastabas*, p. 375. În *ritualul de îmbălsămare* se citează „cărțile secrete ale riturilor” (Maspero, *Papyrus du Louvre*, p. 58; Virey, *Religion*, p. 278). Riturile secrete erau transmise din tată în fiu (*Cartea morților*, cap. 133, 148). Cf. *Au temps des Pharaons*, p. 218.

² Titlul de „păstrător al Misterului” nu este folosit doar cu privire la lucrurile divine. În Egipt, orice funcție sau meserie putea fi, într-o anumită măsură, secretă pentru oamenii din afara meseriei, la fel cum, în Evul Mediu, în occident, „arta și misterul” oricărei meserii presupuneau secrete bine păstrate. Dar această generalizare a sensului pe care îl avea titlul de *hery seshta* nu exclude faptul că uneori îi desemna pe oficianții însărcinați cu organizarea ritualurilor secrete.

³ VI, 5 și 7. Expresia apare pe mormântul lui Neherj la Beni-Hasan (Lepsius, *Denkm.*, II, 127). Defunctul e reprezentat „navigând pentru a cunoaște treburile de la Abydos” – adică riturile practicate la Abydos *hent r reh hert Ibdou*.